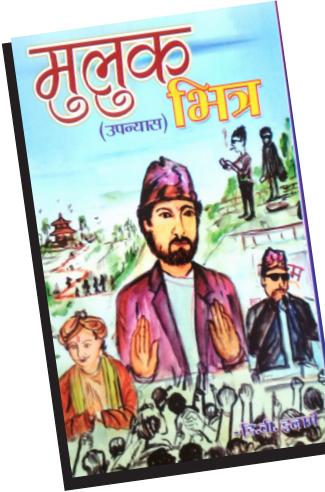

भुतन तामाङ

कृति समीक्षा

डि. बी. इलामेको उपन्यास 'मुलुक भित्र'

नेपाली साहित्यको भण्डारमा अर्को एउटा सुन्दर उपन्यास थाएपाएको छ। त्यो कृति हो, उपन्यासकार डि.बी. इलामेको उपन्यास 'मुलुक भित्र'।

'प्रस्तुत कृति 'मुलुक भित्र'मा तह नमिलेर जन्मिएका दुन्दुको कही खान कारणहरु देखाइएका छन्। सबभन्दा बढी पारिवारिक विघटन निम्नस्थानेको देखाइएको छ। समग्र मुलुकको सिङ्गो वर्तमानको चित्र उभयाउन खोजिएको छ। सामाजिक, आर्थिक, राजनीतिक तथा धार्मिक कुनै पर्न रप्तले सनातन संस्कृतिमा परिस्कृत एवम् आदर्श पारिवारिको नेतृत्व ग्रहण गरर नामाजिक आस्तित्व स्थापित गर्न नेपाली समाजको लागि अभिशप्त लाने वर्तमानको कही खास्तक परिदृश्यहरु लिएर आकारको दुर्घटने लघु मध्यम आयामको उपन्यास 'मुलुक भित्र' लेखिएको छ।

आयामित धर्मसे काम नदिने निकर्षमा पुगेर पनि धार्मिक परम्परालाई बचुञ्जीलोको सहज जीवनयापनको उपाय ठारै समन्वयात्मक दृष्टिकोण राख्ने सेवनिवृत्त हमान्दार एवम् राष्ट्रसेवक, इलामवासी भूगोलदेव, पर्वतमान, मैदानसि र हिमाली यस उपन्यासका केन्द्रीय पात्र रहेका छन्। छ खण्डमा संरचित कृतिको छैठी भागबाहेक सबैमा उपस्थित भूगोलदेवको जीवनदर्शन कै पक्ष र विपक्षमा हुँकेका सवालहरु नै यस उपन्यासको युग्मीन दुन्दू र मानसिकताका सूचकहरु हुन्।' उपन्यास मुलुक भित्रोंमे देवद्रुत्त बहुमुखी क्याप्स इलामका प्रायापक केशबाहादुर राईका विचार कृतिमा व्यक्त भएका छन्।

पात्रहरु, भूगोलदेवकी आमा र जननी, जन्मभूमिका रूपमा उपस्थित छन्, भूगोलदेव एक इमान्दार, सफल र सतही कम्पात्र अनि भूगोलदेवका जेठा छोरा पर्वतमान र पहाडी, पहाडी प्रदेश प्रतिनिधि पात्र छन्। कान्द्या छोरा मैदानसि र भारती तराईदेश प्रतिनिधि र हिमाली चाहिँ हिमाली पूरीको रूपमा आफ्नो भूमिका निर्वाह गरिरहेकी छिन् र यसरी तराई, पहाड र हिमाल तीनै प्रदेशका प्रतिनिधि पात्र छन्। आपारमात्र भूगोलदेवको जीवनदर्शन कै पक्ष र विपक्षमा हुँकेका सवालहरु नै यस उपन्यासको युग्मीन दुन्दू र मानसिकताका सूचकहरु हुन्।' उपन्यास मुलुक भित्रोंमे देवद्रुत्त बहुमुखी क्याप्स इलामका प्रायापक केशबाहादुर राईका विचार कृतिमा व्यक्त भएका छन्।

पात्रहरु, भूगोलदेवकी आमा र जननी, जन्मभूमिका रूपमा उपस्थित छन्, भूगोलदेव एक इमान्दार, सफल र सतही कम्पात्र अनि भूगोलदेवका जेठा छोरा पर्वतमान र पहाडी, पहाडी प्रदेश प्रतिनिधि पात्र छन्। कान्द्या छोरा मैदानसि र भारती तराईदेश प्रतिनिधि र हिमाली चाहिँ हिमाली पूरीको रूपमा आफ्नो भूमिका निर्वाह गरिरहेकी छिन् र यसरी तराई, पहाड र हिमाल तीनै प्रदेशका प्रतिनिधि पात्र छन्। आपारमात्र भूगोलदेवको जीवनदर्शन कै पक्ष र विपक्षमा हुँकेका सवालहरु नै यस उपन्यासको युग्मीन दुन्दू र मानसिकताका सूचकहरु हुन्।' उपन्यास मुलुक भित्रोंमे देवद्रुत्त बहुमुखी क्याप्स इलामका प्रायापक केशबाहादुर राईका विचार कृतिमा व्यक्त भएका छन्।

परिवर्तनहरु एकता र समृद्धिका लागि मात्रै छैनन् विकृति र विवर्णहरुका लागि पनि त्यक्तिकै जिम्मेवार छन् भन्ने यथार्थ उपन्यासमा देखाइएको छ।

उपन्यासले धर्म परिवर्तन, आस्था, विश्वास अनि आदर्शको विघटन प्रवृत्ति उजागर गरेको छ। यस उपन्यासले तराई, पहाड, हिमाल र सीमाना वारी अनि पारीसमेतको नेपाली भाषा, संस्कृत र ऐतिहासिक परम्पराको विचारलाई अनेकता भित्रको एकताका रूपमा जम्बुद बनाउने ध्येय समेत राखेको देखिन्छ।

मुलुकभित्र उपन्यासमाथि महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याप्स

इलामका स्नातकोत्तर तहका तीन जना विद्यार्थीहरु नवीनकूमारी बनाल, पूनम अधिकारी र प्रेमधामी अधिकारीले शोधपत्र सम्पन्न गरेका छन्। शोधार्थीहरुद्वारा प्रस्तुत उपन्यास, १९८५ देखिएको देखाइएको छ। सामाजिक, आदर्श वादी, सामाजिक यथार्थ वादी, स्वच्छन्दतावादी, शैलीका आधारमा वर्णनात्मक, आदर्शतामक, प्रात्मक, डायरी। विचार र प्रवृत्तिका आधारमा आदर्श वादी, सामाजिक यथार्थ वादी, स्वच्छन्दतावादी, मनोविश्लेषणवादी, प्रयोगवादी, मिथकीय र चरित्र प्रधान आदिरहेको उल्लेख गरेका छन्। त्यस्तैगरी मेची बहुमुखी क्याप्स भद्रपुराका स्नातकोत्तर तहका विद्यार्थी विष्णु राई साम्पाङ्गले इलामेका तीन कृतिहरूमारी शोधपत्र सम्पन्न गरेका छन्। शेष गरिरहका तीन कृतिहरु नदीको दुर्दृश्यका निर्माण रहेको छन्। विद्यार्थीहरुले राईको छान्दोलाई देखिएको छ।

सामाजिक उपन्यासको रूपमा आएको यो कृति वर्तमान समयको तीव्र परिवर्तनशील मानसिकताको दृश्य हो। धर्म परिवर्तनको बढावो लहर, बन्द हड्डालाको संस्कृति, वैदेशिक रोजागारीप्रतिको आपर्क्षण तथा वाध्यता, विरोजगार युवावर्गमा बढेको दुर्योग, सामाजिक र धार्मिक प्रतिक्रियाको विवरण, आदर्शतामक, प्रात्मक, डायरी, सामाजिक यथार्थ वादी, समाज वादी, आलोचनात्मक, अन्यान्य विवरणहरुले तराईदेश प्रतिनिधि र हिमाली चाहिँ हिमाली पूरीको रूपमा आफ्नो भूमिका निर्वाह गरिरहेकी छिन् र यसरी तराई, पहाड र हिमाल तीनै प्रदेशका प्रतिनिधि पात्र छन्। कान्द्या छोरा मैदानसि र भारती तराईदेश प्रतिनिधि र हिमाली चाहिँ हिमाली पूरीको रूपमा आफ्नो भूमिका निर्वाह गरिरहेकी छिन् र यसरी तराई, पहाड र हिमाल तीनै प्रदेशका प्रतिनिधि पात्र छन्।

उपन्यास सिर्जना गरिएका छन्। परिवर्तन र विकासका नाममा माटो नसुहाउँदो र अपारम्परिक सामाजिक र धार्मिक प्रचलनहरुले अबलम्बन गर्न भनेको संकट निम्नस्थानु तै हो भन्ने पनि पर्वतमान जस्ता पात्रका हठवादी चरित्रले प्रदर्शयाएको छ।

यस उपन्यास सिर्जना गरनुका प्रेरणा: काव्यावट मात्र मनका भावना अभ्यन्तर गर्न नसकिने र उपन्यासमा चाहिँ जीवनको शुरुवातिका अन्यकालसम्मका जीवनयापन भन्ने सकिने, समाज र राष्ट्रका विषयवस्तुहरु समेटन सकिने भएकाले नदीको दुर्दृश्यका निर्माण रहेको छन्। प्रधुपक्षका यसरीप्रतिको आपर्क्षण तथा वाध्यता, वैशेषिक रोजागारीप्रतिको आपर्क्षण तथा वाध्यता, वेरोजगार युवावर्गमा बढेको दुर्योग, सामाजिक र धार्मिक प्रतिक्रियाको विवरण, कमिशनतत्त्वको विचारसंगती, सपना बाँझेको संस्कृति, एकलोपनको दुरुपयोग जस्ता आजका आम प्रवृत्तिहरुको चित्रण यस उपन्यासमा भएको छ। यी बाहेक गर्नेपनि, छोरीलाई अश सम्बन्धी कानूनी अधिकार एवम् सरकारी सेवा प्रवेशमा आरक्षणको प्रावधानको आलोचनात्मक चरित्रले निर्मान भएको छ।

उपन्यास एउटा पारिवारिक कथा भएता पनि सिंगो देशके विषय समेटिएको छन्। अनि विदेश गएकाहरु कै-

कृता अवस्थावाट गुब्रन्दून ? पश्चिमा सभ्यताले हामीलाई कृति गाँजेको छ ? जसले नेपाली चलनालाई कहाँ पुऱ्याउने हो भन्ने चिन्तन छन्। उपन्यासमा मुलुकका लागि शिखामूलक छ, राष्ट्र प्रेमले भरिएको छ, देशकालको कुरा कीदैको छन्। मुख्यपात्र इलामका भएपनि उपन्यासका पात्रहरुले तराई, पहाड र हिमालका प्रतिनिधित्व गर्नेहरु। भारतसम्म पनि पुरोका पात्रहरुले भारतका वासिन्दाहरस्यग घुलिएन भएर कसरी मिलेर वसेका छन् भन्ने चित्रण गरेको छ उपन्यासले। उपन्यास आञ्चलिक र वैश्वीकरणमा पनि सम्बन्धित छ।

जीवनको लामो समयसम्म इलाम वसोबास गरेका उपन्यासकार इलामे हाल विद्यालय भरिएको छ नगरपालिका बडा नं. १ जगतबस्ती दुर्गा पात्रायान टोल वसोबासी रहेका छन्। उनी २०३० सालार्थी नेपालको निजामति सेवामा प्रवेश गरी २०५७ मा जिल्ला करागार प्रमुख पदवाट अवकाश भई अवकाश जीवन व्यतित गरिरहेका छन्। विभिन्न संघ-संस्थावाट पुरस्कृत तथा सम्मानित इलामे विभिन्न संघ-संस्थामा आबद्ध रही समाजसेवा गरिरहेका छन्। साहित्य अध्ययन तथा लेखनमा रुपी गरिएको छ उपन्यासमा अर्को छुटौ गुण, एक पाराहरुले रहेको छ जीवन व्यतित गर्नेहरुको छ। चिना बनाउने, चिना होने काममा समेत निकै सिपालु पाइन्छन्।

इलामेका यसरीप्रति नदीको दुई किनार (किविता संघर्ष), वैशेषिको फूल (खण्डकाच्यु), विलाप लहरी (खण्डकाच्यु), चार्म अफ व्यू (त्रियोजी किविता संघर्ष), आधिक जिन्दी (उपन्यास) कृतिहरु प्रकाशित भइसकेको छन्। प्रधुपक्षका लगायत विभिन्न प्रकाशनहरुमा फुटकर रचनाहरु पनि विभिन्न अवसरमा प्रकाशित हुने गरेका छन्। प्रकाशोन्मुख कृति, कथा व्याचा शीर्षकको पद्धति वित्ती संघर्षको छ।

व्यक्ति, परिवार र समाजका सदस्यको कर्तव्य परायाना, धर्म संस्कृति र संस्कारका सच्चा अन्यायी, मिलनसारिता, शुद्ध आचरण, दानाशिलता, राष्ट्रप्रतिको माया आदिको भावना जागृत गराउने सरल भाषामा लेखिएको उपन्यासकार डि.बी. इलामे को सिजना, निरमाया उपस्तद्वारा प्रकाशित चित्रिक बाँधीको उपन्यास 'मुलुक भित्र' अपार्क्षणीय पहार्दून भएको छ।

कृति विद्यार्थी नदीको दुई किनार (किविता संघर्ष), वैशेषिको फूल (खण्डकाच्यु), विलाप लहरी (खण्डकाच्यु), चार्म अफ व्यू (त्रियोजी किविता संघर्ष), आधिक जिन्दी (उपन्यास) कृतिहरु प्रकाशित भइसक

